

שלוש שנים למלחמה: ישראל הצליחה להשיב את ההרתעה?

written by אלי קלוטשטיין | 23.09.2026
פורסם במקור ראשון, בתאריך 23 בספטמבר, 2026.

כבר שבועות אחדים אנו שומעים בתקשורת על כוננות ישראלית, על חשש בארץ מכך שאיראן עשויה להרחיב את המערכה נגד ארה"ב במפרץ, לשבור את הכלים ולגרור אותנו בחזרה למלחמה באמצעות שיגורי טילים לעברנו. אלא שגם כעת, אחרי חודשים ארוכים של שקט שלא הופר, ואפילו אחרי שלא עמדה באיומיה לתקוף אם צה"ל לא ייסוג מלבנון, טהרן לא פתחה את פירי השיגור שלה או הפגיזה אותנו בטיילים בליסטיים.

מדוע למרות כל איומיה, ועל אף שהרפובליקה האסלאמית מטווחת שלל מדינות אחרות באזור, היא אינה משגרת טילים או כטב"מים לעבר ישראל? האם ישראל אכן הצליחה לבסס מולה הרתעה, כפי שנטען לא פעם, וטהרן פשוט מפחדת להכניס את צה"ל למערכה מחשש לתגובה נגדה?

ניכר בחודשים האחרונים כי משטר האייתוללות פועל לשקם חלק מהריסות המלחמה וממערכיה, ולטענתו השיב לעצמו חלק גדול מיכולות השיגור שלו. איראן בוודאי מעבירה משגרים לחללים תת-קרקעיים ולבונקרים שישראל תתקשה לתקוף, וכך באפשרותה לשמר את היקף כוח האש שלה נגדנו כל עוד ברשותה די טילים. אז מדוע היא אינה תוקפת?

לשאלה הזאת אפשר להוסיף גם זירות אחרות: למה חמאס, למרות כל החיסולים של צמרתו ומפקדיו, הנגיסה המתמדת בקו הצהוב והאיום לפרקו מנשקו, אינו משתמש ברקטות שנותרו ברשותו כדי לירות לעברנו ולנקום את מות אנשיו? ומה לגבי חיזבאללה, ששב להתעצם, מחזיק עדיין בארסנל רקטי נרחב ובכטב"מים, ובכל זאת לא ביצע שיגורים לעבר שטחנו למרות אובדן המבצר הגדול ברכס עלי טאהר או בבופור?

ישראל הרי מוכרחה להידרש לשאלה הזו: האם אויבינו מורתעים ולא מוכנים בשלב זה להסתכן בתקיפה נגדנו, או שהם רק מנצלים את הזמן להתעצם ומחכים להזדמנות הנכונה מבחינתם? ואולי בכלל שיקולים מדיניים מניעים את טהרן והפרוקסי שלה, ולא סיבות צבאיות?

ועוד: ניתן להעלות השערה שעל אף כל איומיהם, אויבינו קבעו קו אדום שצה"ל טרם חצה, ולכן לא תקפו אותו. הרי, למשל, ישראל אומנם לא הפציצה בבירות מאז הזעם האמריקני עלינו ערב הסכם הביניים עם הרפובליקה האסלאמית, אך סביר יותר להניח שמדובר דווקא בהבנות שהגענו אליהם עם האמריקנים, ולא בחשש מתגובתה של איראן. ובכל זאת, אי אפשר להתעלם גם מכך שבכירי משמרות המהפכה טענו כי כבר עמדו באותה עת לחדש את שיגורי הטיילים

לישראל, וכי יעשו זאת שוב במקרה של הפגזה בדאחיה.

השאלה הזו חשובה במיוחד משום שיש לה משמעות מעשית בשבילנו. האם עלינו להעלות את המוכנות שלנו בכל המערכים הביטחוניים אחרי כל איום איראני שלא מתממש? ואיך עלינו לנהוג אל מול אויבינו בחזיתות אחרות? עד כמה מדובר בדיבורי רהב, ועד כמה זו נכונות אמיתית להטות את המשוואה המרכזית מול ישראל ולפתוח מחדש את המערכה אם "נרחיק לכת" בפעולותינו?

המודיעין שחשף שר הביטחון ישראל כ"ץ השבוע, לדוגמה, שלפיו חמאס פועל לחטוף חייל ברצועה, מערער את ההנחה שארגון הטרור ימשיך לספוג בשקט את כל החיסולים, החטיפה המתקשרת של ראש מערך הביטחון הפנימי שלו או הזתת הקו הצהוב בעזה. כמו כן, האיראנים הוכיחו שהם תוקפים את ארה"ב בעת הזאת, ואף הרגו חיילים שלה בירדן [2] כך שקשה לומר שההימנעות של טהרן מלצאת נגדנו נובעת מחששה שהאמריקנים יגנו על ישראל. לפיכך בעייתי גם לייחס את ההרתעה, לכאורה, שיצרנו מול טהרן למקור העוצמה האמריקני, ולומר כי לצה"ל אין יד בדבר.

חשיבות ממד הזמן

הרבה מאוד מהתשובות האפשריות לשאלה הזאת תלויות באופן שבו אנו מגדירים מהי הרתעה. כך למשל, האם אנו בוחנים את כוונותיו של היריב ללא קשר ליכולותיו וסיכויי הצלחתו? האם המתקפות שאיראן ביצעה בהצלחה במדינות המפרץ או נגד צבא ארה"ב מעידות שהיכולת האומנם קיימת, אך העובדה שהיא אינה תוקפת את ישראל מעידה בדיעבד כי כוונותיה הן להימנע מכך ככל האפשר? ומה אפשר ללמוד מזה?

אלא שאת קיומה של הרתעה או היעדרה צריך גם לשפוט בהקשר של התזמון. זהו מרכיב משמעותי, משום שברגע אחד, בהתאם לשיקולים העכשוויים, הרתעה יכולה להיות גבוהה במיוחד [2] אך מיד לאחר מכן היא תרד. בעולם הכאוטי והדינמי שבו אנו חיים, אין כמעט מצבים קבועים ותמידיים. מכיוון שכך, כל גורם בזירה הבינלאומי נדרש "לתחזק" את ההרתעה מול יריביו, לתגבר אותה כל העת, ולדאוג שלא תשתנה או תפחת בשל שינויים טכנולוגיים, מבצעיים, פסיכולוגיים ועוד.

אפשרות פשטנית יחסית להגדיר הרתעה היא מאזן כוחות מול היריב, שגורם לו להסס ולשקול את מחירה של תקיפה (מוצלחת או כושלת כאחד), בשל החשש שישלם מחיר כבר יותר מהתועלת שישגי. אך מכיוון שמדובר במאזן כוחות, זהו עניין יחסי: היחלשות האויב או התחזקות של גורמים אחרים יכולה להעלות את התועלת, הזדמנויות יצוצו וישנו את המחירים, ומאזן הרווח וההפסדים יהיה שונה ואולי "משתלם" יותר בעתיד. כלומר, כעת לא כדאי לתקוף, אך אולי מחר כן.

אגב, המחיר שנגבה על פעולה התקפית אפשרית כזו אינו בהכרח פיזי. כך למשל, חיזבאללה

וחמאס בוודאי יספגו תקיפות ישראליות אם יפרו כעת מצידם את הפסקת האש באמצעות ירי רקטי, אך עיקר הנזק שייעשה להם יהיה בממד הלגיטימציה, מול האוכלוסייה המקומית ומול העולם. איראן, לעומת זאת, דואגת הרבה יותר מההרס שתזרע תגובת הנגד הישראלית בארצה אם תחליט כעת לשבור את הכלים. כל משוואה כזו נמדדת באופן נפרד ועצמאי.

בשורה התחתונה, הדיון על הרתעה אינו יכול להתנתק מההקשר הכללי ומהתזמון של השתלשלות העניינים, להתמקד רק בכוונות ולא ביכולות, ובכל מקרה אי אפשר להניח כי מה שנכון היום יהיה נכון גם מחר.

בהקשר של המלחמה מול איראן, למשל, ברור שבממד הצבאי צה"ל יצא מהמערכה כשידו על העליונה. ההצלחה כאן כה גדולה, עד שאיראן מוכנה להסתכן בהסלמה מול כמעט כל יתר מדינות האזור, ואפילו מול צבא ארה"ב, ובלבד שלא תספק שוב עילה לישראל לתקוף אותה אחרי תום המלחמה בפסח. אחרי שצה"ל פגע ביריבו והפיל אותו לרצפה, איראן מנסה כעת להתרומם לעמדה מוצלחת יותר, ולא לתקוף כשהיא עודנה שוכבת פרקדן. ובכל זאת, מה שנכון היום לא בהכרח יהיה נכון מחר, כאשר טהרן תרגיש ששיקמה את יכולותיה והפחיתה את המחיר שתשלם אם צה"ל יתקוף בחזרה.

יש גם עוד עניינים שצריך לבחון בהקשר של ההרתעה, כמו למשל השאלה כיצד מעצב היריב את תפיסת המציאות והשיקולים שלו. האם, לדוגמה, הוא מבין את הסיכון שהוא לוקח? האם הוא מונע משיקולים לוגיים, או שהוא קיצוני עד כדי כך שגם הישרדותו חשובה פחות מתקיפה של גורם שנוא? עד כמה הוא קולט את היכולת שיפעיל הצד השני ומורתע ממנה?

בהקשר של חיזבאללה, ודאי שמתקפות הביפרים ומכשירי הקשר לפני שנתיים שינו את המשוואה. אם מחבלי הארגון פחדו להשתמש ברשתות הקשר לאחר מכן אפילו לצרכים מבצעיים, הרי שההרתעה פעלה. אם אנשי חמאס חוששים להסתובב בגלוי מחוץ למרכזי הכוח שלהם כשהם חמושים, זה בגלל שהם מבינים את משמעות הדבר. ההרתעה ב-7 באוקטובר לא פעלה, מנגד, גם משום שבעזה לא סברו שישראל תפעיל בתגובה את מלוא עוצמתה ותביא את הרצועה למצב כה גדול של חורבן.

יש גם מצבים שנוגסים בכוחה של ההרתעה מעצם טבעם. כשם שקיצוני דתי עשוי להתעלם ממחירים שישלם כדי למלא את מה שהוא רואה כמצוות דתו, כך אף מי שנדחק לפינה ומבין שאין לו עוד אפשרויות אחרות עשוי להיות מוכן לשלם כל מחיר, במעין "תמונת נפשי עם פלישתים".

בהחלט יכול להיות שזה מצבם של האיראנים כעת. הם מבינים את המשמעות של תקיפה על ישראל, אך מתקרבים לרגע שבו יחשבו שהגיעו לקצה יכולת הסבל שלהם אל מול כלכלתם הקורסת. אם הם סבורים שממילא הם עומדים ליפול, ייתכן שיפלו למחשבה שלפחות עדיף להם לכלות את זעמם בנו לפני הסוף.

חשוב להדגיש שגם לא מדובר בהכרח בראייה אובייקטיבית ואמיתית של המציאות. אפילו אם האיראנים טועים, ויש עוד זמן רב עד שהאוכלוסייה המקומית תתקומם, השוק יקרוס ועוד, עצם התפיסה שלהם את המצב ככזה תקבע אם יעזו לפעול.

באופן דומה, שינויים של המצב בזירות אחרות יכולים לבצע תמורה נרחבת בהרתעה. כך למשל, אם בבחירות הקרובות בישראל נחזה בשינויים פרסונליים בממשלה הבאה, בעומד בראשה, במפלגות שמרכיבות אותה או באידיאולוגיה שמנחה אותה, הם עשויים לשפר או לשחוק את ההרתעה של צה"ל. עצם הפילוג הנרחב שעלול להיווצר כאן ² או אפילו הרושם שלו ³ יכולים לדרבן את אויבינו, כפי שהיה בסמוך למתקפת חמאס בשמחת תורה לפני שלוש שנים.

יעדים מדידים וקווים אדומים

אז האם אפשר לומר שישראל שיקמה את ההרתעה שלה? בטווח הקצר אני סבור שהתשובה חיובית. אויבינו מעדיפים לא לשבור מולנו את הכלים, ומכוונים להילחם בנו באמצעים אחרים, להגיע לנקודות חיכוך קטנות יותר או לנסות לפגוע בנו בדרכים עקיפות. בעת הנוכחית, לפחות, הם מעוניינים לא להיכנס לעימות ישיר.

ובכל זאת, לא לעולם חוסן, כאמור. הנסיבות והיכולות משתנות, תפיסת המציאות מתהפכת, והמאזן נוטה כל העת. אבל חשובה הרבה יותר מזה היא נקודה אחרת: אסור לנו להסתמך על ההרתעה. אל לנו להתבשם במחשבה שיריבינו מורתעים, ולהישען לאחור על כיסאותינו, משוכנעים שהם לא יכולים להפתיע אותנו.

הלקח של 7 באוקטובר ברור. אסור לנו ליפול לשאננות. אל לנו לזלזל ביריב, וחובה עלינו לשפוט לא רק את יכולותיו, אלא דווקא את כוונותיו. אין להסתמך רק על התרעה מודיעינית, ובזירות השונות מוכרחה ישראל לבנות יכולות ⁴ לפי סולם עדיפויות, גודל האיום, ובהתאם לשמיכת התקציב וכוח האדם ⁵ כדי לספק מענה לתרחישים מפתיעים. כמו כן, לא נוכל לסמוך על אחרים שיילחמו את מלחמתנו בשבילנו, ואל לנו לתת לאיומים לצמוח מנגד עד לרמה שבה הם עלולים להתממש בכל רגע, בהתאם לרצון האויב.

אין משמעות הדבר שלא נוכל להשתמש בהרתעה ככלי נוסף מתוך סל הכלים שברשותנו. אך צריך גם לבנות אותה, בדומה לכל דבר אחר, כדי שתשמש ככל האפשר כאמצעי משלים ולא עיקרי בהיערכות ההגנתית. בנוסף, מוטב יהיה אם נאמץ יעדים מדידים ושפיטים של עמדת היריב ויכולותיו כדי לראות כל העת תמונת מצב המשקפת את היערכותו, ולא רק את כוונותיו. לצד זאת חובה עלינו להתוות בבירור קווים אדומים ביחס לאויבינו, שחצייתם משמעותה היא שלא נוכל לעמוד מנגד ⁶ ועלינו לפעול למיגור הסכנה. זה נכון לגבי כל היריבים ובכל הזירות.

גישה כזו תאפשר לנו לעקוב אחרי אויבינו, ולא לדבוק בהפעלת כוח נטולת מטרה או התפשטות ללא הרף. היא תניח לנו לעבוד באמצעות תוכנית סדורה, עם יעדים מדידים וקווים ברורים, שימנעו מהאויב לממש את איומיו.

נשיא סוריה אחמד א-שרע אמר בריאיון בעצרת הכללית של האו"ם אתמול לפנות בוקר כי הוא תופס את משמעות המאורעות ב-7 באוקטובר, אך הוסיף שזה לא יכול להכתיב את מדיניותה של ישראל כלפי ארצו. אלא שא-שרע כנראה אינו מבין דבר אחד: לא מדובר רק בטרואמה, אלא בלקחים חשובים שעלינו, כמדינה היהודית והדמוקרטית היחידה באזור, להפנים, לזכור ולהטמיע ² ובוודאי כל עוד יש כאן אויבים שרוצים ברעתנו.

ולא, זה לא מכוון רק לסוריה. ישראל אינה יכולה לאפשר לאויביה להפתיע אותה פעם נוספת. עליה לבסס מולם כל העת את ההרתעה, לסכל את יכולתם להזיק לנו, לגדוע איומים באיבם ולהבטיח שאנו נישאר כאן ביחד לנצח, על אפם ועל חמתם.

*הדעות המובעות בפרסומי מכון משגב הן על דעת המחברים בלבד.